miştir. Bu Farsça tercüme, Sir William Ouseley'in İngilizce tercümesiyle birlikte Londra'da (1803), Kazimirsky tarafından taş basması olarak Paris'te (1839), Berthels tarafından Leningrad'da (1926), *Armağān* dergisinin eki olarak Tahran'da (1310 hş.) ve taş basması halinde tarihsiz olarak iki defa Bombay'da, bir defa da Tebriz'de basılmıştır. Son zamanlarda Zebîhullah Safâ tarafından *Râhatü'l-ervâḥ fî sürûri'l-mifrâḥ: Baḫtiyâr-nâme* adıyla Tahran'da (1345 hş.), Muhammed Rûşen tarafından *Lümᶜatü's-sirâc li-ḥażreti't-tâc* adıyla yine Tahran'da (1348 hş.) yayımlanmıştır. Eser İngilizce dışında Baron l'Escalier tarafından Fransızca'ya, meçhul kişiler tarafından Doğu ve Batı Türkçesi'ne çevirilmiştir. Türkçe çevirilerden ilkine ait Uygur harfli bir nüsha Bodleian Kütüphanesi'ndedir (nr. 598; Jaubert, s. 146-167). Anadolu Türkçesi'ne yapılan tercümesi ise, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (nr. 3685; ayrıca bk. Blochet, II, 16) bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Dihhudâ, *Luġatnâme*, XIV, 64; *Lümᶜatü's-sirâc li-ḥażreti't-tâc: Baḫtiyārnâme* (nşr. Muhammed Rûşen), Tahran 1348 hş./1969; *a.e.*, 2. bs., Tahran 1367 hş.; Şemseddin Muhammed Dekāyikī-yi Mervezî, *Râḥatü'l-ervâḥ fî sürûri'l-mifrâḥ: Baḫtiyārnâme* (nşr. Zebîhullah Safâ), Tahran 1345 hş.; Avfî, *Lübâb*, I, 212-215; *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1003; Hidâyet, *Mecmaᶜu'l-fuṣaḥâ*ʾ, II, 217; W. Geiger — E. Kuhn, *Grundriss der Iranischen Philologie*, Strassburg 1896-1904, II, 323-325; H. Ethé, *Catalogue of Persian Manuscripts in the Library of India Office*, Oxford 1903, I, 545; II, 525; a.mlf., *Târîḫ-i Edebiyyât*, s. 223-224; Blochet, *Catalogue*, II, 16; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1958, s. 170-179; Nefîsî, *Târîḫ-i Naẓm u Neṡr*, I, 14; Zehrâ-yi Hânlerî (Kiyâ), *Ferheng-i Edebiyyât-ı Fârsî*, Tahran 1348 hş., s. 84-85; Safâ, *Edebiyyât*, II/1, s. 1002; II/2, s. 1148, 1295; a.mlf., *Gencîne-i Süḫan*, I, 55-58; Muhammed Muîn, *Ferheng-i Fârsî*, Tahran 2536 hş./1977, V, 532; A. Jaubert, "Notice et extraits de la version turque du Bahtiyārnāme d'après le ms. en Caractère Ouigur", *JA*, X (1827), s. 146-167; Th. Nöldeke, "Ueber die Texte des Buches von den zehn Veziren, besonders über ein alte persische Recension desselben", *ZDMG*, XLV (1891), s. 97-143; Muhammed Nizamüddin, "Introduction to the Javāmi'u'l-hikāyāt wa Levāmi'u'r-rivāyāt", *GMNS*, VIII (1929), s. 74 vd.; İ. Efşar, "Terceme-i Fârsî-yi Baḫtiyârnâme", *Cihân-ı Nev*, sy. 6, Tahran 1330 hş., s. 246-247; Muhammed Rûşen, "Râḥatü'l-ervâḥ fî sürûri'l-mifrâḥ: Baḫtiyârnâme", *Râhnümâ-yı Kitâb*, IX, Tahran 1345 hş./1967, s. 503 vd.; J. Horovitz — M. Fuad Köprülü, "Bahtiyar-nâme", *İA*, II, 241; J. Horovitz — H. Massé, "Bakhtiyār-nāma", *EI²* (İng.), I, 955; a.mlf.ler, "Baḫtiyâr-nâme", *UDMİ*, IV, 131-132; *DMF*, I, 393; W. L. Hanaway, "Baḳtiār-nāma", *EIr.*, III, 564.

 A. Naci Tokmak

BÂİS
(الباعث)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "harekete geçirmek, bir tarafa yöneltip göndermek, bir işle görevlendirmek; uykudan uyandırmak, diriltmek" gibi mânalara gelen **ba's** kökünden türemiştir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak daha çok "ölüleri dirilten" anlamında kullanılır ve fiilî sıfatlar grubu içinde yer aldığı kabul edilir. Bâisin bu mânasını **muhyî** ve **câmi'** isimleri de teyit eder (bk. *DİA*, II, 484). Râgıb el-İsfahânî, kelimenin kökünde "nesnelerin, cinslerin ve türlerin yoktan var edilmesi" anlamının bulunduğunu kaydetmekte ve kelimenin mânalarına dair verdiği çeşitli örnekler içinde En'âm sûresinin 65. âyetini bu mânaya ayırdığı anlaşılmaktadır (krş. el-A'râf 7/167; Lokmân 31/28). Buna göre bâis ile, yaratma ifade eden **hâlik** vb. isimler arasında bir anlam benzerliği meydana gelmektedir. Abdülkāhir el-Bağdâdî ise bâisin kökünde ölüleri diriltme, peygamber gönderme ve harekete geçirme, yani canlıların faaliyetlerini yaratma mânalarının bulunduğunu kabul eder. Gazzâlî bâis ile hâlik kavramları arasında bir bağlantının mevcut olduğunu kabul etmekle beraber özellikle ba's kökünün sadece âhiret hayatındaki ikinci ve son yaratmayı ifade etmediğini, bunun yanında ilk yaratmadan sonraki birçok yaratmanın her biri için de kullanılabileceğini belirtmiştir. Gazzâlî, "...ve biz bilmediğiniz durumlarda da sizi yeniden inşâ ederek yaratırız" (el-Vâkıa 56/61) ifadesiyle ilk ve son yaratılıştan başka yaratılışların da bulunduğuna işaret eden âyete dayanarak bâisin özellikle canlıların geçirdikleri evreleri yöneten ilâhî kudretin ifadesi olduğunu vurgulamıştır. Zaten muhtelif âyetlerde insanın yaratılış merhalelerine temas edilmektedir. Meselâ Gazzâlî'nin de tahlil ettiği, "Ey insanlar! Ba's konusunda bir tereddüt içinde bulunuyorsanız..." diye başlayan âyette (el-Hac 22/5), insan yaratılışının toprak-nutfe-alaka-et parçası-rahimde kalma dönemi-çocukluk-erginlik ve ihtiyarlık merhalelerine temas edilmektedir. Gazzâlî bunlara, "ruh - duyuların idraki - temyiz kudreti - akıl" şeklinde sıraladığı insanın psikolojik ve zihnî varlık safhalarının yaratılışını da ilâve etmiş, nihayet "velâyet ve nübüvvet" mertebelerini de ekleyerek Allah'ın bâis ism-i şerifiyle tecelli eden yeniden yaratılış örneklerini zenginleştirmeye çalışmıştır (bk. *el-Maḳṣadü'l-esnâ*, s. 95). Bâis ölüyü diriltmek veya bir nevi hayat taşıyan canlıyı başka bir yaratışla inşâ etmek anlamına geldiğine göre bir bakıma ölüm kabul edilen bilgisizliği (bk. Fâtır 35/22) izâle edip yerine hayatı simgeleyen bilgiyi koymak da bu ismin bir tecellisi olarak kabul edilmelidir (bk. Gazzâlî, s. 96).

Bâis kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemekle birlikte aynı kökten türeyen elliyi aşkın çeşitli kelime Allah'a nisbet edilmektedir. Bu kelimelere birbirinden az çok farklılık arzeden sekiz ayrı mâna veriliyorsa da (bk. İbnü'l-Cevzî, s. 204-205) bunların hepsini Abdülkāhir el-Bağdâdî'nin gruplandırdığı yukarıda işaret edilen temel anlamlar içinde mütalaa etmek mümkündür.

Bâis ve bu ismin kökünü oluşturan ba's ile ondan türemiş birçok kelime, yukarıda sözü edilen temel mânalara bağlı olarak çeşitli hadislerde de yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bᶜas" md.; *Lisânü'l-ᶜArab*, "bᶜas" md.; Fîrûzâbâdî, *el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ*, "bᶜas" md.; Wensinck, *Muᶜcem*, "bᶜas" md.; M. F. Abdülbâkī, *Muᶜcem*, "bᶜas" md.; Mustafavî, *et-Taḥḳîḳ*, "bᶜas" md.; İbn Mâce, "Duᶜâʾ", 10; Tirmizî, "Daᶜavât", 82; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 207; Bağdâdî, *el-Esmâʾ ve'ṣ-ṣıfât*, Kayseri Raşit Efendi Ktp., nr. 497, vr. 76ᵇ-77ᵃ; Gazzâlî, *el-Maḳṣadü'l-esnâ*, s. 94-96; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-aᶜyün*, s. 204-205; Fahreddin er-Râzî, *Levâmiᶜu'l-beyyinât*, s. 285-286; Ebü'l-Bekā, *el-Külliyyât*, Bulak 1281, s. 89; Bekir Topaloğlu, "Allah", *DİA*, II, 484.

 Bekir Topaloğlu

BAKARA
(بقرة)

Çile çekme kabiliyeti kazanan ve süflî arzulardan kurtulmaya elverişli hale gelen nefis anlamında tasavvuf terimi.

Mutasavvıflarca nefis, boğazlanması gereken bir kurban kabul edilir. Kurban koç (kebş), sığır (bakara) ve deveden (bedene) olabilir. Bünyesindeki süflî arzulardan kurtulma mertebesine henüz gelmemiş olan ve riyâzet kabiliyeti bulunmayan nefse "kebş", bu mertebeye erişen nefse "bakara", seyrü sülûke girerek, **sülûk***ün menzil ve merhalelerini kateden nefse de "bedene" denir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, "baḳara" md.; İbnü'l-Arabî, *Iṣṭılâḥâtü'ṣ-ṣûfiyye*, Kahire 1981, s. 36-38.

 Süleyman Uludağ